

PREKO ZELENGORE DO PLANINE JAHORINE

Vrhovni komandant drug Tito se lično obradovao pristizanju 7. banijske divizije na Zelengoru, sa Vladimirom Nazorom, dr Ivanom Ribarom, zaostalim članovima AVNOJ-a, i preko 600 pokretnih ranjenika i bolesnika. Istovremeno, borci 7. banijske brigade noisili su, u agoniji od tifusa oboljelog komesara brigade Uroša Krunića.

Pokret preko sedla između Vilinjaka i Ozrena ka potoku Hrčavka na Zelengori i sve do uspona ka Zabradu, Nijemci su sa vrhova Maglica gađali artiljerijom. Zbog toga, kao i zbog stalnog dejstva avijacije, obilazeći proplanke u šumi, pokret je bio vrlo težak. Ali, naprijed i samo naprijed se moralo!

Zaštitu od neprijatelja vršio je sa desne obale potoka Hrčavke 5. bataljon 4. crnogorske proleTERSKE brigade, a od D. i G. Bara 2. dalmatinska brigada.

Vremena za odmor na Zelengori nije bilo. U svom nastupanju ka Jahorini, 1. proleTERSka divizija otkrila je nove koncentracije neprijatelja duž ceste Foča—Kalinovik, te ubrzano nastupa preko Zelengore u pravcu sela Rataj—Jeleč—Miljevina. Primivši izvještaj 1. proleTERSke divizije o situaciji na pravcu nastupanja na sjever, Vrhovni štab NOVJ i drug Tito lično naređuju brz pokret svih jedinica preko Zelengore. U 18 časova, 10. juna 1943. godine preneseno je i 7. banijskoj diviziji takvo naređenje, kojim je regulisano da divizija, a time i njene brigade iz reiona Lučkih koliba, odmah istog dana, <u 23 časa, nastave pokret za glavninom Operativne grupe preko Zelengore ka selima Rataju i Miljevini. Istim naređenjem regulisano je da Vladimir Nazor, dr Ivan Ribar i članovi AVNOJ-a pre-

đu u nadležnost Pratećeg bataljona Vrhovnog štaba NOVJ.²³⁴

Tokom marša preko Zelengore 7. banijska divizija je obrazovala posebnu kolonu iza Vrhovnog štaba NOVJ. U njenom sastavu su 1. i 2. bataljon 7. banijske brigade, pod komandom načelnika štaba brigade, obrazovali pobočnicu prema stijenama Orlovače. Stab brigade, prištapske jedinice i 3. bataljon, kretali su se u glavnini divizijske kolone.

Do podne 11. juna kolone je pratila kiša, koja je onemogućavala dejstva neprijateljske avijacije. Međutim, kasnije, kada se razvedrilo, ponovo *je* počela da dejstvuje sa aerodroma Rajlovac kod Sarajeva. Blizina ovog aerodroma obezbjeđivala je neprijatelju intenzivno dejstvo.

Predveče, 11. juna, negdje iza Vrbničkih Koliba, brigada se ponovno prikupila. Tada je neprijateljska avijacija izvršila bombardovanje od kojeg je 3. bataljon imao nekoliko mrtvih i ranjenih boraca. U toku zastanka pripremljena je ti podijeljena večera. Naime, zaklana su dva konja iz sastava brigade, pa je od njihovog mesa, gorke crijemuše i ostataka brašna i žita iz torbica boraca, skuhana večera. Noć 11/12. juna brigada je provela u rejonu Vrbničkih koliba, na položajima oko Vrhovnog štaba.

U toku 12. juna nastupanje je ponovo usporeno, jer su 1. i 2. proleterska divizija vodile teške borbe na prelazu preko ceste Foča—Kalinovik. Neprijatelj je nastojao da ponovo zatvori obruč (treći) oko naših snaga ina Zelengori. U tome, međutim, i ovog puta nije uspio.

Prije prelaza preko ceste Foča—Kalinovik štab 7. banijske brigade je, kod Mrčin-koliba, organizovao novi sastanak starješina štaba brigade i komandi bataljona, na kome su objašnjeni situacija i dalji zadaci. Tada je svojim starješinama, borcima i komunistima, posljednji put govorio komandant 7. banijske brigade Nikola Maraković Niina.

Ujutro 13. juna 7. banijska brigada kreće iz rejona Mrčin-koliba u pravcu s. Rataja i s. Miljevine. Zbog blizine neprijatelja u s. Jeleču, brigada kreće šumskom industrij-

234 Zbornik NOR-a II/9, str. 355, 457; Pavle Jakšić, »Sedma banijska divizija«, str. 144—145.

skom prugom, a zatim vrši obilazak šumskom stazom i koritom bezimenog potoka ka s. Rataju.

U toku marša, nešto prije podne, štab brigade je primio naređenje štaba 7. banijske divizije da smijeni 3. krajišku brigadu i posjedne njene položaje radi osiguranja prelaza prema s. Jeleču. U štab 3. krajiške brigade odmah je oipućen načelnik štaba brigade. Ali, baš tog momenta, neprijatelj je otpočeo sa nastupanjem, da bi posjeo cestu Kalinovik—Foča. Zato o smjeni jedinica inije moglo biti govora. U takvoj situaciji 7. banijska brigada dobija zadatak da produži za 10. hercegovačkom brigadom ka Miljevini, spremna da svakog momenta interveniše u desni ili lijevi bok.

Dok se čekalo da se završi smjena 3. krajiške brigade, komandant Nikola Maraković Nina je sa odgovornima iz štaba izbio ispred brigade u s. Rataj, odnosno do kule kod Rataja. Bilo je već podmaklo popodne. Do noći ostalo je još svega nekoliko časova. I u. tih nekoliko časova, za 7. banijsku brigadu, diviziju i čitavu Baniju, odigrala se još jedna drama. Od avionskog rafala poginuo je prvi komandant 7. banijske brigade, Nikola Maraković Nina.

U kasno poslijepodne 13. juna tri grupe od po 6 aviona napali su voćnjak kraj stare kule u s. Rataju na Zelengori. U to vrijeme voćnjak je bio pun naših boraca, a pojedinci i grupe su obilazile prazne seoske kuće — da bi pronašle nešto za hranu. U prvom naletu od avionskih bombi sa usponom eksplozijom, težine 50—100 kilograma, poletjeli su visoko čitavi stubovi zemlje i kamenja. U drugom naletu bombe su bile tako tempirane da čim dodirnu krošnje drveća ili zemlju eksplodiraju.

Komandant Maraković sa svojom komandnom grupom ležao je pored jednog zida nedaleko od stare kule u Rataju. Nestrpljiv i brižan za svoje borce koji su pozadi ležali u koloni, Maraković nije sačekao da prođe i treći nalet aviona. Htio je da se nađe kod svojih boraca. Samo što je preskočio kameni zid presjekao ga je rafal avionskog mitraljeza.²³⁵

235 Dr Zdravko Kolar, Zbornik »Sedma banijska divizija«, str. 340; Slavko Borojević, Dnevnik, str. 103—104.
Nikola Maraković Nina proglašen je za narodnog heroja.

0 toj drami Kaja Lalović između ostalog piše:

»13. jun — Približavamo se Rataju, obilazeći šumom zbog neprijatelja koji je u Jeleču i avijacije koja nas u stopu prati. Brisanoj i čistog prostora ima dosta. Pored nas žure na položaj Krajišnici i Dalmatinci. Bolnice u šumi čekaju da se probiju borbene jedinice. Naš štab brigade i ovoga puta je u prethodnici. Sunce je izgrijalo, konji i ljudi se maskiraju granama. Avioni nas hvataju na čistom prostoru. Prestalo je prvo kruženje. U namjeri da prikupim informacije o smještaju, polazim naprijed. I opet me »štuke« prikovaše za jedan rijeđak šljivik, cio sat. Nedaleko je štab. One kruže tim pravcem. Ali, meni se ide naprijed. I tek što sam stigla, na opšte iznenađenje, 6 gadnih »ptica« doletješe. Nemamo vremena da se sklonimo. Tresak bombi i mitraljeza zaglušuje uši, diže od zemlje, zasipa kamenjem i prašinom. Vlado i Pero se prebacuju na našu stranu kamene ograde. Ranjenik pored mene ječi I traži vode. Najedanput zvoni, pisti iznad nas. Osjetih jake udare po nogama i stomaku. Bombe i dalje zvižde, mitraljezi i dalje prosipaju svjetleće metke. Malo se stiša. Pogledam se. Hlače iscijepane, krv curi. Još nisam ni stigla da saopćim Peri, a on me iznenadi groznom istinom:

— Nina je poginuo.

Nina! Njega nema. Pa zar je to moguće? Crna vijest izaziva istinske suze boraca. Osjećam strahovitu potištenost. U meni, kao i u ostalim borcima, kraj čijih tužnih očiju promičem polako s Perom, raste val mržnje, želja za osvetom nad onima koji uskoro pokušaje da nam otmu položaje, a prije nekoliko minuta istrgoše iz naše sredine najboljeg druga, našeg dragog Ninu.«²³⁶

Borci kojii su posmatrali dramu, brzo prenose ostalim vijesti o pogibiji voljenog komandanta. Teško smo primili tužnu vijest. Čini mi se da nije bilo borca i starješine 7. banijske brigade, ikoji nije suzu pustio. Plakali su i komandant divizije Pavle Jakšić i komesar Buro Kladarin. Plakao je zamjenik komesara divizije Pero Lalović i svi redom. Bio je to jedan od teških dana na borbenom putu 7. banijske brigade.²³⁷

Vremena za svečaniju sahranu komandanta Nine nije bilo. Njegovi najbliži drugovi iz štaba brigade iskoristiše

236 Kaja Lalović, Zbornik »Sedma banijska divizija«, str. 354.

237 Komandu nad brigadom preuzeo je privremeno načelnik štaba sa ostalim članovima štaba do Jahorine-planine. U rejonu sela Zagor, Jabuka, Potplatići za novog komandanta 7. banijske brigade postavljen je Sredoje Urošević, dotadašnji načelnik štaba 2. proleterske brigade (Zbornik II/9, str. 380, 383, 407).

jedinu rupu u kamenjaru, gde je maloprije pala avionska bomba i u njoj sahiraniše narodnog heroja Banije i Jugoslavije. Moralo ise što prije i što dalje, preko ceste Foča—Kalinovik, u njedra planine Jahorine. Nije bilo vremena da se prepoznaju i sahrane svi koji pogiboše kod ratajske kule. Mnogi ostadoše da ih kasnije sve zajedno sahrane seljaci Rataja, kada se budu mogli približiti svojim kućama.²³⁸

U sumrak, brigada je, pod komandom zamjenika komandanta Vojlka Hoštetera, načelnika štaba Vladimira Bakarića i ostalih članova štaba krenula naprijed i, nakon stotinjak metara, prešla preko željezničkog mosta na potoku Bistrica. Od mosta nastavila je ravnim platoom, da bi se ubrzo počela penjati ka selima Donji i Gornji Budanj, na južnim padinama Jahorine.

Teško je bilo održavati marševsku disciplinu i spriječiti zaostajanje krajnje izmorenih i glađu iscrpljenih boraca. Posebno je bilo teško spriječiti izgladnjele borce da zalaze u pokrajnje kućerke. Većina ih je samo gledala gdje i kako da dođu do hrane, koje već nekoliko dana nisu dobivali.

Naredno jutro, konkretnije već poslije pola noći 13/14. juna, počelo je prikupljanje četa i bataljona za nove zadatke. Trebalo je posjesti položaje i zaštititi glavninu Operativne grupe. To je bilo vrlo teško. Svaki borac je dobro pratio i znao situaciju. U dolini Sutjeske neprijatelj je uništavao ostatke 3. udarne divizije, ranjenike i bolesnike iz Centralne bolnice i bolnica svih divizija Operativne grupe Vrhovnog štaba NOVJ.

Na Zelengori se, tu i tamo, čulo štektanje mitraljeskih rafala i plotunska paljba. To su krstarile njemačke, talijanske, bugarske, ustaško-domobranske i četničke grupacije i tragale za našim zaostalim i iznemoglim borcima.

Proboj preko ceste Foča—Kalinovik, pravcem s. Rataj—s, Miljevina, i izlazak iz još jednog neprijateljskog okruženja, bio je ujedno i kraj jedne uspješne, ali toliko i tragične epopeje 7. banijske brigade. Epopeje petomje-

238 Poslije rata seljaci Rataja podigli su spomenik Nini Marakoviću.

sečnih neprekidnih borbi, marševa, velikih gubitaka u borbi — od rana, bolesti i gladi.

Osjetivši brzo prebacivanje naših snaga sjeverno od komunikacije Foča—Kalinovik i Nijemci grupišu snage na liniji Kalinovik—Trnovo i Sarajevo—Pale—Višegrad. U ovoj situaciji 7. banijska divizija je, ujutro 14. juna, dobila zadatak da zatvori pravac: s. Miljevina—s. Mrežica i spriječi svaki pokušaj prodora neprijatelja ovim pravcem za glavninom naših snaga. U vezi s tim imala je da privremeno organizuje i drži Nozdre — k. 686 kao predstražni položaj, a glavni na liniji Miljevinski tjesnac—s. Dobidževići (k. 714)—s. Srdovčići (k. 705) sa pobočnicom na Radovišu (k. 714).²³⁹

Izmorene i ogladnjele borce teško je bilo krenuti i organizovati odbranu. Zato, već u 16 časova istoga dana, iz Virhovnog štaba NOVJ upućeno je novo naređenje u kome, pored ostalog, stoji:

»Najhitnije, uz najveću odgovornost, bacite dvije vaše brigade protiv neprijatelja koji od Smojlovog Dola nadire desnom obalom potoka Rijeka ka Mežici.

Brigada VII divizije, koja primi naređenje, ima da hitno krene ka Smojlovom Dolu, ne čekajući naređenje divizije. Hitno je«.²⁴⁰

Do ponavljanja naređenja došlo je, pored ostalog, i zbog toga što su borci i čitave jedinice, usljed velike premorenosti neposredno po prelazu ceste Foča—Kalinovik, polijekali i zaspali, bez obzira na prisutnost neprijatelja. Na ikraju, ipak je, odlučnim protivnapadom 7. a 8. banijske brigade, obezbijeđeno nesmetano odvajanje glavnine Operativne grupe od neprijatelja, odnosno neprijatelj je bio prisiljen da se povuče sa padine Jahorine na cestu Foča—Kalinovik—Trnovo.²⁴¹

Kada je poslije podne 15. juna (izgubljen dodir sa neprijateljem, 7. banijska divizija je oko 13 časova dobila naređenje Vrhovnog štaba da se sa svojim brigadama odmah povuče u pravcu s. Jabulke, a zatim dalje, preko planine

239 Zbornik II/9, dok. 273.

240 Zbornik II/14, str. 82.

241 Zbornik II/14, str. 82.

Jahorine i istočno od komunikacije Višegrad—Pale—Sarajevo, u istočnu Bosnu. Time je, može se reći, i završena peta neprijateljska ofanziva protiv NOV i POJ.

Operacija »Švarc« ili peta neprijateljska ofanziva završeno je trajala do 16. juna 1943. godine. O njenim tokovima, rezultatima, uspjesima i neuspjesima, pisao je i general Liters, komandant njemačkih trupa u Hrvatskoj u dnevnom izvještaju od 20. juna 1943. godine.²⁴² U tom izvještaju Liters konstatuje da je operacija završena 16. juna, da je dio snaga poduzeo gonjenje partizanskih snaga koje isu se probile iz okruženja, a da drugi dio nastavlja sa čišćenjem područja i puteva kuda su se partizani povlačili...

Obrađujući iskustva iz ove operacije, njemački komandant iznosi sve teškoće koje su prouzrokovale besputne planine i do 2.500 m nadmorske visine. Zatim, u detalje opisuje vrijednost partizanskih snaga, gdje piše:

»Tok borbe je pokazao da su komunističke snage pod Titovom komandom odlično organizovane, vješto vođene i da raspoložu borbenim moralom koji izaziva čuđenje. Neprijateljsko komandovanje bilo je izvanredno gipko li, takođe, i u odbrani aktivno. Karakteristični su bili masovni napadi s prikupljenim snagama na jednom mjestu, izvodenim pri atmosferskim prilikama povoljnim za neprijatelja i to tamo gdje naša artiljerija nije više mogla da dejstvuje. Komunistima je uvijek polazilo za rukom da, koristeći mrak, maglu i kišu, nadoknade svoj nedostatak teškog naoružanja i dođu na odstojanje bliske borbe prsa u prsa. Pri ovom su se pokazali kao fanatični, krajnje uporni, dobri borci, koji odlično poznaju teško planinsko zemljište ...«

Vrhovni štab NOVJ ocjenu pete neprijateljske ofanzive dao je u pismenoj formi 10. jula 1943. godine.^{242a} Tu se, pored ostalog, kaže:

»...Ni proljetna neprijateljska ofanziva nije postigla svoj cilj. Naše snage — divizije ostale su sačuvane i dalje u pozadini — u utrobi fašističke vojske na Balkanu, koja je namijenjena za odbranu istog od invazije saveznika ...«

242 Zbornik II/9, str. 467, 476.

242a Zbornik II/10, str. 52.

PROBOJ PREKO KOMUNIKACIJE VIŠEGRAD—PALE—
—SARAJEVO

Da bi se spriječilo novo okruženje koje je neprijatelj spremao na komunikaciji Višegrad—Pale—Sarajevo, 7. banijska divizija je tokom 15. juna dobila dva vrlo važna i hitna naređenja od Vrhovnog štaba NOVJ. Po naređenju od 11 časova trebalo je da se čitava divizija tokom 16. juna prikupi na Jahorini, u rejonu s. Mežica, s. Mozlina, s. Jabuka i odatle krene na sjever za 2. proleterskom divizijom na Romaniju.

U naređenju od 16 časova,²⁴³ pokret je ubrzan, s tim što je čitava 7. banijska divizija morala da se, tokom noći 15/16. juna, prikupi u rejonu: s. Zagor, s. Jabuka, s. Potplatići. Prema neprijatelju na komunikaciji Foča—Kalinovik trebalo je da ostavi manje izviđačke dijelove, a iz navedenog rejona da, sa 2. proleterskom divizijom i pod komandom Peka Dapčevića, izvrši pokret na sjever — radi prelaza željezničke pruge i ceste Višegrad—Pale—Sarajevo.

Poslije uspješnog marša preko planine Jahorine, jedinice su, predveče 17. juna, krenule u proboj neprijateljskog oibruča na liniji Višegrad—Pale—Sarajevo i to:

— 6. istočnobosanska i Majevička brigada — zapadno od Ustikoline,

— 1. proleterska divizija — na odsjeku željeznička stanica Reinovica—Prača.

— 7. (banijska divizija — pravcem Prisoje željeznička stanica Podgrab—s. Rudičići—s. Modrik,

— 2. proleterska divizija — na odsjeku željeznička stanica Sjetlina—željeznička satnica Pale.

Sedma banijska divizija napala je posadu na željezničkoj stanici Podgrab, gdje je neprijatelj imao relativno vrlo jake snage sa tenkovima. Za napad bila je određena 8. banijska brigada, čijih su oko 250 boraca u početnom napadu na Rudo brdo (Kik), k. 1001 južnije od željezničke stanice

243 Zbornik II/9, str. 376, 377, 380, 383, 407.

Podgrab, zbacili sa položaja izviđački bataljon 369. legionarske »Vražje« divizije. Ali, zbog brze intervencije neprijateljskih tenkova i žilavog otpora odbrane, nije zauzeta i željeznička stanica Podgrab.

Osim toga, neprijateljska borbena grupa »Fišer« iz 369. legionarske »Vražje« divizije uspijeva da od ostalih snaga odsiječe 8. banijsku brigadu. Zbog toga štab 7. divizije naređuje da 7. banijska brigada iz s. Nehavića uputi svoj 1. bataljon »u pomoć 8. brigadi.

Ova intervencija nije uspjela, mada je 1. bataljon pretrpio osjetne gubitke — 15 boraca je izbačeno iz stroja. Poslije toga štab divizije se sa 7. i 16. brigadom rokirao ulijevo i, noću 18/19. juna, prešao prugu Višegrad—Pale—Sarajevo ispod jednog podvožnjaka, bliže željezničkoj stanici Sjetlina i si. Stambolčić.

Tek sutradan i 8. banijska brigada je uspjela da se probije preko pruge kod s. Renovice, izgubivši oko 40 boraca i rukovodilaca. U tim borbama ranjeni su i komandant divizije Pavle Jakšić i komesar Buro Kladarin.

Dok je glavnina 7. banijske divizije prolazila kroz podvožnjak, prugom je stalno patrolirao neprijateljski oklopni vlak.^{243a}

Bez vodiča, po nepoznatom terenu, po Mši, sa borcima prokislim do gole kože, 7. banijska brigada se 19. juna našla u jednom bezimenom potoku na južnim padinama Romanije. Tu, u koritu bezimenog potoka, cijela brigada je raspolagala sa svega 2—3 suhe šibice i jednim oštećenim upaljačem. Sa tim — i od kiše skvašenim granjem — nije se mogla založiti vatra. Ali, na sreću u torbicama nekih boraca našlo se nekoliko kesica barutnog punjenja za artiljerijske granate, pokupljenih još negdje na rijeci Neretvi ili Tari i Pivi. Zahvaljujući ovom (barutu, za nepuno pola sata već su gorjele velike vatre, uz koje su se borci sušili i grijali ispod visokih šumskih stabala.²⁴⁴

243a Komandir čete Miško Ikšić zaostao je sa četiri borca iza kolone brigade. Probijajući se samostalno, upali su pravo u neprijateljsku zasjedu, gdje su zarobljeni i upućeni u logor Sisak. Odale su pobjegli i tako, vozom, došli na Baniju mnogo prije brigade i divizije.

244 Kaja Lalović, Zbornik »Sedma banijska divizija«, str. 355.

Poslije svanuća, patrole su, po lavežu pasa, otkrile u šumi zaselak s. Radačići. Tu se našlo nešto hrane i krova nad glavom za dva-tri sata neophodnog sna za izmorene borce brigade.

U toku 19. juna 7. banijska brigada liz rejonu s. Radačići produžila je do s. Bogoviće na planini Romaniji. Sutradan, 20. juna, u sumrak nastavila je na sjever, kroz sela Vukosavljevići, Mrvić, Primčići, Podromanija, Gazivode i ikod s. Sokolca prešla cestu Rogatica—Podromanija—Sarajevo. Noć 20/21. juna provela je u selima Mandra, Brajkovići, Pediš, Bukovik, Donji Odžak, da bi, 21. juna u 12 časova, nastavila pokret dalje na sjever.

Marš je bio vrlo dug i naporan, ali 23. juna brigada se našla u pitomijim selima oko Knežine na Milan-planini u istočnoj Bosni. Iz ovih sela pobjeglo je oko dvadesetak naoružanih lica, dok je jedan zarobljen u selu Knežina. Iz s. Knežine komandant brigade Sredoje Urošević odlazi na novu dužnost, tako da je brigada, za izvjesno vrijeme, ostala bez komandanta. Radi boljeg smještaja i odmora brigada je upućena u s. G. i D. Babine i s. Vrapci, gdje je ostala do 27. juna 1943²⁴⁵ godine.

Brojno stanje banijskih jedinica u to vrijeme je vrlo malo. Čitava 7. banijska divizija brojala je oko 1.200 boraca i rukovodilaca.²⁴⁶

Brojno stanje 7. banijske brigade takođe je vrlo malo. Prema jednom pregledu vjerovatno od 23. juna u rejonu sela Knežina²⁴⁷ brigada je imala, po spisku, 264 muškarca, 67 žena, ukupno 331; na licu mjesta, međutim, bilo je 182 muškarca, 39 žena ukupno 221; u rashodu 82 muškarca, 28 žena, ukupno 110.

Naoružanje: 138 pušaka »mauzer«, 3 talijanske puške, 11 puškomitraljeza »zbrojovka«, 1 talijanski puškomitraljez, 1 laki mitraljez, 1 laki minobacač 50 mm, 2 šmajsera

245 Slavko Borojević, u Dnevniku str. 111 — piše:

»26. jun — Boravimo u Gornjoj Babini. Teško nas je izgladnjele nahraniti... Mesa ima dosta, ali ljudima je ideal komad kruha...

246 Pavle Jakšić, Zbornik »Sedma banijska divizija«, str. 196.

247 Zbornik IV/14, str. 148, 162.

(automata), 43 pištolja, ručnih bombi — 38 ofanzivnih i 62 defanzivne. Municije: 4.148 za puške 7,9 mm, 345 metaka za talijanske puške i puškomitraljez, 90 metaka za šmajser (automat), 18 mina za minobacač. Konja ukupno 12, od kojih 3 jahača i 9 tovarnih.²⁴⁸

Iz rejona s. G. i D. Babine—Vrapci brigada je prebačena u rejon s. Olova sa zadatkom da osigura pravac koji od Sarajeva i iz doline rijeke Bosne, od Vareša i uz rijeku Krivaju, izvode ka Olovu i Kladnju. Nakon još jednog marša kroz s. Drapniće, s. Grudiće i s. Krušane, 1. i 3. bataljon su raspoređeni u samom Olovu, a štab brigade i 2. bataljon u s. Olovske Luke.

Oslobođenjem Han Pijeska, Olova i Kladnja (Kladanj su oslobodile 8. i 16. banijska brigada), stvorena je slobodna teritorija u istočnoj Bosni, sa ikoje Operativna grupa divizija Vrhovnog štaba NOVJ razvija dejstva ka Zvorniku i Tuzli, kao i u dolinu rijeke Spreče sa važnim tuzlanskim rudarskim bazenom.

Teren oko Kladnja i Olova gdje su se našle banijske brigade u zaštitnici glavnine Operativne grupe Vrhovnog štaba NOVJ bio je s obzirom na ratne uslove, prilično bogat. Naseljen je pretežno muslimanskim življem, koje je duže vrijeme van partizanske kontrole, te je postupak prema stanovništvu zahtijevao puno pažnje. To je, međutim, bilo teško obezbijediti kod nezasitih boraca. Zbog itoga su se o prehrani ljudstva brinuli svi štabovi li starješine.

U osvojenom Kladnju nađeno je mnogo hrane, a saveznički avioni su počeli donositi oružje, hranu i odjeću. Seljaci iz okolnih sela prilaze našim borcima. Donose im šumske jagode i veće količine mlijeka, što sve mijenjaju za meso, jer se ono borcima već došlo. Od kukuruznog brašna zaplijenjenog u Kladnju i podijeljenog borcima, najeli su ise toliko željenog kruha sa mlijekom i pekmezom. Neki borci su, međutim, ponovo oboljeli, te su upućivani u divizijsku bolnicu u Kladnju.

Pojačan je i partijsko-politički, kao i kulturno-prosvjetni rad. Na sastancima se otvoreno ukazivalo na svaki

248 Arhiv VII JNA, kut. 815, reg. br. 8-1/1.

propust. Preduzete su oštre mjere protiv pojave sebičnosti. Sve što se dijelilo mjereno je na gram, jer se samo tako mogla utoliti pohlepa i psihička glad za svim i svačim što je moglo da se jede. Počela je ponovo nostalgija boraca za rodnom Banijom.²⁴⁹

U rejonu Olova i Kladnja izvršena je — poslije Glamoča — i prva popuna brigade. Odlukom Vrhovnog štaba NOVJ rasformirana je 16. banijska brigada, a njenim ljudstvom su popunjene 7. d 8. banijska brigada. Za novog (trećeg po redu) (komandanta 7. banijske brigade postavljen je Ante Banina, (dotadašnji komandant 16. banijske brigade. Istovremeno je, ponovo, za načelnika štaba 7. (brigade upućen načelnik štaba 7. banijske divizije Milan Pavlović Mioun. Za komandante i komesare bataljona postavljeni su: 1. bataljon Rade Milojević ti Milan Knežević, 2. bataljon Dragan Soljić i Slavko Borojević, 3. bataljon Vladimir Bakarić i Ilija Vukadinović.

Za članove Politodjela pri štabu 7. banijske brigade ponovo su 30. juna imenovani: Savo Vukčević, rukovodilac, Stjepan Debeljak: Bile član i Kaja Garibović-Lalovtić, član.²⁵⁰

Dijelovi 16. banijske brigade koji su dodijeljeni za popunu 7. banijske brigade stigli su zajedno sa novopostavljenim komandantom Baninom u brigadu u rejonu Olova, 3. jula. Nakon toga za zamjenika komandanta brigade postavljen je Rade Milojević, a umjesto njega za komandanta 1. (bataljona Jovo Čakalo. Za popunu brigade javio se i izvjestan broj omladinaca iz okoline Olova i Kladnja, među kojima je i poznati borac 7. banijske brigade Duro Jakšić, ikoji je u brigadi dobio nadimak »Olovo«.

KoMko-toliko popunjena i reorganizovana, 7. banijska brigada je nastavila borbe po istočnoj Bosni.²⁵¹

249 Iz rejona Olova na Baniju je stiglo najvjerovatnije prvo pismo iz brigade. Uputio ga je Nikola Arbutina zv. Skorupić iz Roviške, preko majke jednog domobrana koji je služio u Glini i — dalje — preko svog poznanika iz sela Jošavice kraj Gline.

250 Zbornik II/9, str. 426.

251 Zbornik 11/10, str. 8 i IV/14, str. 215 i 234.